

Recenze / Anotace / Informace

Bruno Andresoiu, Adrian Ciocazanu (eds.) / Castello – Palate ale rromilor din Romania

Ján Berky-Mrenica, Anina Botošová / Rómske piesne a múdre slová

Lenka Budilová, Marek Jakoubek (eds.) / Cikánská rodina a příbuzenství

Irena Eliášová / Naše osada

Thussy Gorischek / Der rätselhafte Tod des Geigers Joseph Roy (1920-1956)

Zuzana Jurková, Lee Bidgood (eds.) / Voices of the Weak. Music and Minorities

Václav Miko / Sto romských osobností

CD Street Sounds 2008

Soutěž Street Sounds

Bruno Andresoiu, Adrian Ciocazanu (eds.)
Kastello – Palate ale rromilor din Romania
(Kastello – Romské paláce v Rumunsku)

Igloo, Bukurešť 2008, 199 s., ISBN 978-973-88404-4-7

„Nemyslím si, že existuje člověk, který by prošel bez povšimnutí okolo paláců, které si v poslední době staví bohatí Romové. Nemyslím si ani, že by se v Rumunsku našel někdo, kdo by nevěděl o obrovských domech s nezaměnitelnými rysy: střechy s věžičkami a stupňovitými římsami, vágní směsice čínských pagod a perníkových paláců z bollywoodských dramat.“¹

Slova, kterými je uvedena kniha *Kastello*, začínají přesahovat hranice Rumunska. Zmínky o neuvěřitelných romských palácích se začaly v českém tisku objevovat už před několika lety, zájem o ně pak zesílil s nedávným případem nešťastné nehody romského chlapce z Rumunska. Vystávaly pak otázky typu: Co jsou vlastně ty tajemné paláce? Jak vypadají? Kdo v nich žije? Jsou to romští králové? Proč si je staví? Kde na ně vzali peníze? Čím se živí? Na stejné otázky se ptají i v Rumunsku. Lidé, kteří žijí tak blízko, a přece jim paláce zůstávají na hony vzdáleny. V rumunských televizních novinách proběhla reportáž, jak finanční krize zasáhla výstavbu těchto paláců, nebo že starosta vesnice zakázal tyto monstrózní domy stavět, aby nenarušovaly ráz okolí. Víc než povrchní informaci však většinou očekávat nelze.

Obrovské romské paláce nevšedního stylu jsou fenoménem v Evropě jedinečným, specificky rumunským (popř. moldavským). První z nich se začaly stavět po revoluci v roce 1989 a od té doby jich zde vyrostlo značné množství. Donedávna však nevyšla jediná publikace, která by se tomuto pozoruhodnému tématu věnovala. Bukurešťské nakladatelství Igloo se dlouhodobě zabývá architekturou. V roce 2007 vydalo první publikaci v rámci kolekce *Igloo-patrimoni* (Igloo: kulturní dědictví), jež „pojednává o památkách světské i náboženské architektury, důležité jak pro dějiny architektury, tak pro dějiny společnosti a jejího způsobu myšlení.“² Po sbírkách věnujících se kamenným kostelům v okolí města Hațeg, ruinám industriálních staveb „zlaté éry“ a vzácným opevněným šlechtickým domům při-

1 str. 7

2 www.igloo.ro

| © Igloo media |

šlo nakladatelství s dílem netradičního názvu *Kastello – Romské paláce v Rumunsku*. Jedná se v podstatě o fotografickou monografii, kde velkoformátové fotografie doprovází krátké rumunsko-anglické texty, a která se tak stává vůbec první publikací věnující se romským palácům v Rumunsku.

Tak, jako není snadné jasně vymezit architekturu romských paláců, lze jen těžko definovat termín *kastello*. Jde o „odvozeninu“ od sémanticky neutrálního pojmenování *castel*, jehož českým protějškem jsou slova hrad, popřípadě zámek. V přeneseném významu se ho v současnosti užívá i pro označení okázalých domů, jejichž majiteli jsou výhradně Romové. Jeho odvození však, podobně jako nová architektura, nerespektovalo zákonitosti v dané oblasti relevantní. Tvůrce slova –

koordinátor projektu Bruno Andresoiu – ignoroval jak pravidla ortografická, tak morfologická, uplatňující se při obhacování slovní zásoby rumunštiny. Snaha symbolicky poukázat na deviaci v oblasti současného stavitelství je zde patrná.

Fotografie paláců jsou rozděleny do tří skupin podle zeměpisné polohy – jih, východ a západ. Tyto kategorie neodpovídají tradičnímu geografickému dělení Rumunska, ale podle architekta Bruna Andresoiu vymezují oblasti podobných rysů této nové fascinující architektury. Samostatná kapitola je věnována třem různým domům nacházejícím se v Sibiu. Digitální fotografie, až na výjimky bez vlastní umělecké invence, dokumentují především, co člověk vidí na první pohled, projíždí-li okolo romského paláce. Jen malá část fotografií je pořízena v interiérech. U všech fotografií však člověk nestačí žasnout nad jejich objektem. Ve stavbách se prolínají vlivy tradiční rumunské architektury, klasi-

sckých historických slohů, současného „podnikatelského baroka“ s prvky v našem vizuálním okolí nevídanými. Představivosti se meze nekladou. Věžičky různých podob jsou pak snad tím nejtypičtějším výrazem a nejzprofanovanějším příkladem tohoto nového fenoménu.

Kniha se nesnaží být odbornou studií seriózně se zabývající romskými paláci nebo dokonce romskou architekturou na území Rumunska jako takovou, ale je v ní patrná snaha uvést tento fenomén menšinové kultury do literatury jako nástroje diskuze a komunikačního prostředku majoritní společnosti. Texty od autorů různých profesí, především pak architektů, ale také jednotlivců z oboru

| © Igloo media |

historie, psychologie a publicistiky, nekomentují konkrétní fotografie a ani nekorespondují se čtyřmi oddíly, do kterých jsou fotografie rozděleny. Snad všichni z autorů si uvědomují, že jsme svědky něčeho nevídaného. Jak to však uchopit? Nejistota je v mnohých textech patrná. Jsou příliš krátké na to, aby mohly poskytnout hlubší informace. U většiny autorů je pak zřetelná snaha se vůbec k problematice nějak postavit, vymezit ji, krátce se nad ní, popř. její částí, zamyslet. Jsou romské paláce kýčem? Proč se nad nimi lidé tak často pohoršují a posmívají se jim? Jsou snad horší nebo méně vkusné než domy, které v porevoluční době staví bohatí Rumuni? Lze mluvit o architektuře? Kdo je pak architektem? Otázek najdeme v textech nesčetné množství. Spíše než odpověď čkejte velmi zajímavé úvahy a inspiraci ze strany odborné veřejnosti, která nám nabízí posunout toto téma příště zase o krok dál. Dvě desetiletí nejsou v architektuře dostatečně dlouhou dobou na podání ucelené informace či snad dokonce zhodnocení, o to méně, jedná-li se o tak dynamicky se vyvíjející fenomén.

Petra Dobruská

Ján Berky-Mrenica, Anina Botošová
Rómske piesne a múdre slová
Komprint, 2006, 91 s., ISBN 80-968631-5-0

Vždy jsem jásal, když vyšla kniha nebo publikace, ve které zněla romština, a mám z toho radost stále, ale s přibývajícím množstvím popsaného papíru se můj pohled na vydávané knížky stává kritičtější. Zvláště pokud za jejich vydáním stojí renomované sdružení nebo nějaká výrazná instituce. *Rómske piesne a múdre slová* Aniny Botošové a jejího otce Jána Berkyho Mrenici¹, která vyšla v roce 2006, myslím, kritický pohled přímo vyžaduje, už proto, že její hlavní autorka je vládní zmocněnkyně pro romskou komunitu Slovenské republiky.

Na devadesáti stranách knihy se prolínají dvě linie. První tvoří tematicky uspořádaná romská přísloví, která autoři, podle slov v úvodu, sesbírali přímo od Romů po celém Slovensku. Každé ze čtrnácti témat uvádí notový zápis brilantních Berkyho úprav romských písní, které jsou přetištěné ze samostatného notového sborníku *Náne oda lavutári*, který vyšel už v roce 1993. Spojení staré lidové moudrosti Romů s notovými zápisy romských písní je jistě dobrý nápad, vždyť vyprávění *paramisárů* (pohádkářů) a hudba jsou dva hlavní pilíře romské kultury. Realizace této sympatické myšlenky však mohla být určitě zvládnuta lépe. Zcela stranou kritice bych ponechal skvělé hudební úpravy romských písní Jána Berkyho Mrenici, které muzikanty, prahnoucí po romské hudbě, jistě potěší. Jedinou vadu bych viděl v tom, že chybí překlady romských textů. Více mi ale chybí jakákoliv informace o autorech publikace a hlavně o genezi sběru mudrosloví. Ta jsou uváděna v tematických kapitolách, které vyjadřují vztah Romů k Bohu, k hudbě, k rodině, k pravdě, štěstí, hříchu, jídlu apod. Je sympatické, že alespoň u některých je uvedeno, odkud pocházejí. Vyložené slabou stránkou publikace jsou ilustrace, které, podobně jako úpravy písní, uvádějí jednotlivé kapitoly. Jsou kresleny obyčejnou tužkou, což by mi vůbec nevadilo, kdyby některé z nich nepůsobily vyložene nepatříčně. Například u tématu rodiny bychom čekali veselejší výjev než evidentně rozesmutnělého otce, matku a syna u stolu s talířem zákusků nebo rvačku dvou mužů u tématu pravdy. Ke konci už autorům došel dech a u posledních čtyř témat není ilustrace vůbec. Nadpisy uvádí jen prázdné stránky. To je nejvýraznější indicie toho, že kniha *Rómske piesne a múdre slová* byla zřejmě šita poněkud horkou jehlou. Celkovému dojmu rozhodně

1 Ján Berky Mrenica byl houslový virtuóz a skladatel, který založil v roce 1994 orchestr *Diabolské husle* a přes 32 let působil jako koncertní mistr ve *Slovenskom ľudovom umeleckom kolektíve*. (pozn. red.)

nepřidává časté střídání běžných „wordovských fontů“² v grafice díla. Čtenář se také nikde nedoví, kdo je dívka, která pózuje na ilustračních fotkách s houslovým virtuosem Jánem Mrenicou a na titulní straně celé publikace.

Je milé, že se kmotrou této knihy stala kandidátka na prezidentku Slovenské republiky Iveta Radičová, čímž veřejně podpořila vydávání romské literatury a vyjádřila úctu k romské kultuře. Kdo si ale chce přečíst více o romské lidové moudrosti, měl by, podle mého názoru, sáhnout spíše po *Goďaver lava phure Romendar (Moudrá slova starých Romů)* od Mileny Hübschmannové, i když připouštím, že publikace Aniny Botošové může tento fond obohatit. Notové záznamy romských písní, jak je zapsal mistr romské hudby Ján Berky Mrenica, jsou bezpochyby vynikajícím počinem, protože tak kvalitních záznamů mnoho není, ale zájemce nechť zaloví v širším sborníku *Náne odá lavutári*.

Adam Pospíšil

2 Písmo v počítači (pozn. red.).

Lenka Budilová a Marek Jakoubek (eds.)

Cikánská rodina a příbuzenství

Dryada, Praha 2007, 205 s., ISBN 978-80-87025-11-6.

Cikánská rodina a příbuzenství je zatím předposledním dílem Marka Jakoubka, nejproduktivnějšího ze skupiny zvané „kacířští“ antropologové působící na Západočeské univerzitě v Plzni (Barša, 2005: s. 4). Jádrem Jakoubkova projektu se zdá být nespokojenost s řadou „císařů v nových šatech“, mezi které řadí „romský nacionalismus“, romské aktivisty a vůdce, okruh romistů vytvořený zesnulou Milenou Hübschmannovou na Univerzitě Karlově v Praze, multikulturalismus a řadu dalších, které si bere na paškál. Vzhledem k tomu, že Jakoubek a jeho kolegové jsou úzce spjati se sociální prací s Romy v České republice a jejich díla jsou publikována v mainstreamových vydavatelstvích, jeho názory daleko přesahují akademickou půdu a v současnosti dokonce spoluvytvářejí a korigují pohled běžných Čechů na jejich romské sousedy.

Recenzovanou publikací je sbírka esejí, uvedená předmluvou autorů, a empirické studie Budilové a Jakoubka týkající se příbuzenství, jež vychází z anglickojazyčné studie publikované dříve (Budilová a Jakoubek, 2005 a 2006). Následuje deset esejí, z nichž většinu představují překlady článků publikovaných od roku 1964 dále, jejichž autory jsou uznávaní odborníci na romistiku a které se ve většině případů představují českým čtenářům vůbec poprvé. Spojujícím tématem je příbuzenství, rodina, sňatky, sociální vztahy mezi Cikány, které Jakoubek a jeho kolegové odmítají nazývat „Romy“ z důvodů, které jsou podrobněji vysvětleny v následující publikaci *Cikáni a etnicita* (Jakoubek, 2008) a které budou zmíněny i v této recenzi.

V úvodu autoři konstatují, že v českém kontextu neexistuje tradice antropologického zkoumání příbuzenství u Romů, přestože příbuzenství „je oblastí, kterou většina kvalifikovaných zahraničních autorů považuje ve vztahu k daným skupinám za klíčovou“ (Budilová a Jakoubek, 2007: s. 12). Po shrnutí některých úskalí teorie příbuzenství předmluva vysvětluje, že články obsažené v této sbírce „víceméně staví na 'klasické' antropologické teorii příbuzenství a pod pojmem příbuzenství je v nich tedy (ať už implicitně či explicitně) chápán komplex vztahů, statusů, práv a povinností odvozený do vztahů genealogických (které jsou založeny na skutečnostech plození a rození dětí).“ (Budilová a Jakoubek, 2007: s.13). Několik následujících stran je věnováno systematickému napadání eseje Jany Horváthové, ředitelky Muzea romské kultury v Brně a zároveň Romky, kvůli její snaze propagovat termín „Rom“ místo „Cikán“.

Dalších padesát stran této graficky vydařené publikace se věnuje tématu „Příbuzenství, manželství a sňatkové vzorce: Cigánská příbuzenská síť“, což je zároveň název článku, ve kterém Budilová a Jakoubek prezentují svůj výzkum příbuzenských sítí v rámci specifické skupiny Romů v osadách na východním Slovensku a v několika lokalitách v České republice. Hlavním cílem eseje je, na základě evidentně puntičkářské dokumentace případů „širšího příbuzenství“ nebo „kindredu“ (jejich terminologie – Budilová a Jakoubek „kindred“ nepřekládají z angličtiny), vrátit tvrzení, že „Romové“ (autoři tento termín uvádějí v uvozovkách) jsou exogamní. Budilová a Jakoubek se zaměřují konkrétně na několik pasáží ze studie Mileny Hübschmannové, kterou sarkasticky označují za „gurua“ romistiky. V nich kritizují údajně přílišnou důvěřivost k tvrzením informantů, že podnikají opatření, aby nedocházelo ke sňatkům s blízkými příbuznými (Budilová a Jakoubek, 2007: s. 23).

Jakmile autoři nastražili bubáka popírání endogamie samotnými Romy a jejich očividně zapálenou skupinou obhájců, přichází na řadu série pečlivě zdokumentovaných rodinných typů, které vzešly z jejich výzkumu. Podle autorů se jedná o průzkum 318 manželství. Nerozlišují přitom nijak mezi oficiálním manželstvím a nesezdaným soužitím. Těchto 318 sňatků rozděluje do následujících skupin:

Padesát pět sňatků osob, které jsou bezpochyby přímo příbuzné, „tedy mezi osobami, které kdykoli v minulosti měly jednoho či více společných předků.“ (Budilová a Jakoubek, 2007: s. 38) Tato kategorie podle autorů zahrnuje jednoznačně incestní sňatky.

Další skupinu představují sňatky, ve kterých v okamžiku svatby nebyli muž a žena „vzájemně příbuzní“, a tedy – slovy autorů: „jejich rodiny nikdy v minulosti neměly společného předka“ (Budilová a Jakoubek, 2007: s. 39). Nicméně buď už v té době byli, nebo se krátce na to stali, příbuznými afinními. Tady autoři přicházejí s termínem „čeranka / pre čeranki“, který je podle nich užíván v studovaných romských skupinách a který se dá přeložit zhruba jako „výměna“. Tímto se myslí sňatky, ve kterých „se několik sourozenců z jedné rodiny provdá za několik sourozenců z rodiny jiné“ (Tamtéž). Budilová a Jakoubek napočítali takovýchto sňatků 31.

Kombinace typů 1 a 2 dosahují počtu 36.

Další dva typy představují sňatky s „outsidery“, kterých bylo 24, a zbývající sňatky, u kterých autoři míní, že nemají dostatek informací pro jejich jednoznačné zařazení.

Následuje 16 genealogických diagramů pro sňatky spadající pod skupinu (1) (autoři neuvádějí diagramy pro incestní sňatky), 6 diagramů spadajících pod skupinu (2) a 7 diagramů mapujících kombinované typy. Kniha navíc obsahuje přehledový diagram zdokumentovaných svazků zastrčený do pouzdra v deskách knihy. Z těchto poznatků vyvozují autoři závěr, že endogamní sňatky jsou charakteristickým rysem tradiční romské kultury a že zde „máme co do činění s laterálně extenzivními kognatickými příbuzenskými sítěmi, které usilují o co nejvyšší možnou míru endogamie“. (Budilová a Jakoubek, 2007: s. 65) Dále odvážně tvrdí, že pokud jsou jejich závěry správné, „většina odborné literatury o rodině a příbuzenství u 'Romů' je chybná“. (Budilová a Jakoubek, 2007: s. 67)

Zbývajících zhruba 135 stran knihy je věnováno příspěvkům hlavně zahraničních autorů, které jsou představeny širší české veřejnosti ve většině případů vůbec poprvé. Společným tématem je rodina a příbuzenství u Romů. I přes ujištění, že „většina kvalifikovaných zahraničních autorů“ považuje toto téma za klíčové, byli autoři zjevně nuceni po doplňkových materiálech pátrat i v poměrně obskurních zdrojích. Kniha, kromě jiného, obsahuje studii od Judith Okely na téma rodinných vztahů u anglických „Gypsies“ (v centru zájmu je převážně nukleární rodina) a také na téma dělbý práce a majetku, dále článek Eleny Marušiakové z roku 1999, esej Patricka Williamse z roku 1984, část úzké publikace „Cikáni“ od Wernera Cohna z roku 1973 (včetně kapitoly 7, „Příbuzenské křížení a cena za

nevěstu“) a další. V knize je obsažen také slovenský přetisk kapitoly „Rodinný a spoločenský život“ z knihy Emílie Horváthové vydané v roce 1964. Příspěvky Judith Okely a Teresy San Román byly opatřeny novou předmluvou. Slovenský autor Arne Mann napsal úvod k příspěvku Emílie Horváthové nazvaný „Emília Horváthová a jej záujem o duchovnú kultúru Rómov“.

Není zde prostor pro detailní rozbor ostatních článků obsažených v tomto souboru, proto se omezím na stručný přehled. Přetisk Cohnova díla je zajímavý tím, že napovídá, jak by asi mohlo vypadat dílo Budilové a Jakoubka v případě, že by bylo vytrženo ze svého napjatého politického kontextu a zbaveno výrazných rysů propagandy. Obsahuje mimo jiné užitečný popis komplexnosti vztahů mezi romskými afinitymi příbuznými v romských skupinách, které (převážně v USA) zkoumal. Martin a Gamella rovněž prezentují detailní výzkum jednotlivých sňatkových vztahů. Naproti tomu články Marušiakové a Čerenkova s Laederichem věnují pozornost spíše vztahům mezi rozvětvenými rodinami a/nebo subetnickými skupinami. Kontrasty obsažené v této sbírce dokazují, jak rozmanité jsou příbuzenské vztahy mezi různými romskými/cikánskými skupinami. Jednotlivé články samy o sobě, stejně jako kontrasty, které umožňují pozorovat, jsou velmi informativní. I z tohoto důvodu je velmi nešťastné, že byli zmínění autoři zneužiti pro účely politického projektu.

Ve svém aktuálním, velmi napjatém kontextu kniha české veřejnosti tlumočí určitou vizi o dokumentaci Romů. Úzká skupina „kvalifikovaných zahraničních autorů“ je zorganizována tak, aby legitimitu tohoto projektu podpořila. Materiál vybraný v rámci této skupiny k přeložení je také pozoruhodný. Jeden příklad za všechny: česká veřejnost se nedozví o Cohnově koncepci Romů jako „instituci Západní kultury“, ani si nepřečte Cohnův názor, že Romové jsou „v naší kultuře potřební“ (Cohn, 1973: s. 61). Vlastní výzkum editorů, stavěný do popředí této knihy, představuje nejsilnější možnou dávku Levi-Straussovské strukturální antropologie aplikované na řadu konkrétních českých a slovenských romských rodin. Politolog Pavel Barša podrobil dřívější Jakoubkovu studii kritice, přičemž jí vytknul, kromě jiného, rigidní aplikování antropologické ortodoxnosti padesátých let 20. století bez přihlédnutí k pozdějšímu teoretickému vývoji: „Neúprosná logika jeho teoretické osnovy, podle níž je každý kulturní systém definován svou celkovou strukturou a jakékoliv propojení s ostatními systémy ho hrozí zničit, staví před nás pochmurnou alternativu ‚my‘, a nebo ‚oni‘“ (Barša, 2005: s. 4). Barša si mimo jiné všímá Jakoubkovy strategie spoléhání se na univerzalitu své vlastní pozice a zlehčování vlivu svých informantů, a zároveň neustálého omílání údajné vědecké podstaty jeho vlastního přístupu:

„Pierre Bourdieu a další antropologové v šedesátých letech podkopali tuto dichotomii, když začali používat při zkoumání západních společností kulturně-antropologických metod. Univerzalita evropského subjektu i neutralita jeho vědění byly ukázány jako produkty zcela partikulární kultury. Jakoubkovou terminologií řečeno to znamená, že věda o ‚kulturomech‘ je sama jen výrazem skupinového bytí ‚kulturčechů‘ či ‚kulturoevropanů‘. Jenže právě takové tezi se Jakoubek vzpírá *ad nauseam* opakovanými poukazy k ‚vědeckosti‘ svého přístupu: jeho zkoumání nemá být výrazem nějaké partikulární kultury, ale neutrální vědy. Zatímco ‚kulturomové‘ jsou odkázáni do pozice nesvéprávných objektů ... mohou se alespoň spolehnout na Jakoubka, že on, jakožto čistý subjekt vědy, objektivně zachytí nevědomou podstatu jejich existence.“ (Barša, 2005: s. 6).

I v nynější knize Budilová a Jakoubek přednášejí o zásadách vědecké práce („Každý sociální vědec však velmi dobře ví (resp. měl by vědět), že není možné provádět výzkum nebo napsat text bez teorie...“ atd.). Při čtení Budilové a Jakoubka by člověk málem zapomněl (nebo by se spíše vůbec nedozvěděl), že to byla právě sociologie, která kdysi vnesla svěží závan do strnulosti ostatních disciplín.

Ve světle Jakoubkových rétorických strategií je pozoruhodná jeho vlastní angažovanost v projektech sociálního managementu. „Kacířští“ antropologové z plzeňské univerzity jsou úzce spjati s činností nevládní organizace Člověk v tísni, jež získává většinu outsourcingových zakázek české vlády v oblasti sociální práce, a také jsou spojováni se samotným Ministerstvem práce a sociálních věcí.

Česká republika drží nechvalné prvenství v Evropě, co se týče počtu dětí na jednoho obyvatele odebraných sociálními pracovníky biologickým rodičům a umístěných do ústavní péče (Browne, K.D., C.E. Hamilton-Giachritsis, R. Johnson, a M. Ostergren, 2006). V roce 2006 Evropský soud pro lidská práva rozhodl, že Česká republika porušila Evropskou konvenci lidských práv, když sociální pracovníci nařídili odebrat děti z péče biologických rodičů pouze z důvodu chudoby (Evropský soud pro lidská práva, 2006). Centrem zvláštní pozornosti českých sociálních pracovníků jsou Romové. V roce 2005 vydal český Veřejný ochránce práv („ombudsman“) zprávu o nucených sterilizacích romských žen v České republice, která potvrdila rozsáhlé zapojení českých sociálních pracovníků do těchto aktivit (Veřejný ochránce práv, 2005). Od doby, kdy tato ombudsmanova zpráva vyšla, nepodnikla vláda žádné kroky, které ombudsman navrhoval a – což možná není ani překvapením – objevily se další případy nucených sterilizací. V roce 2007 byla Romka z Frýdku-Místku přinucena ke sterilizaci pod výhrůžkami, že jinak přijde o sociální podporu a sociální bydlení a její děti budou svěřeny do ústavní péče.

Vnímání Romů (nebo snad Cikánů) jako sociálně-patologické skupiny (a ne jako plně kvalifikovaných morálních činitelů) je spojeno s doktrínami řízení romských komunit aplikovaných sociálními pracovníky a také je těmito doktrínami podporováno. Jakoubek a jeho kolegové nyní vedou kurzy sociální práce pro sociální pracovníky (viz např. [https://stag.ujep.cz/prohlizeni/pg\\$prohlizeni.sylabus?kat=CR&predm=0002&rok=2008](https://stag.ujep.cz/prohlizeni/pg$prohlizeni.sylabus?kat=CR&predm=0002&rok=2008) (ze 3. března 2009)). Stejně tak Jakoubkův vlastní výzkum, podle toho, jak je popsán, směřuje sociální práci a vědecké cíle. Například toto je popis projektu terénního výzkumu s názvem „Dlouhodobý stacionární terénní výzkum sociálně vyloučených romských komunit“, prováděného v letech 2004-2005 týmem zčásti vedeným Jakoubkem, jenž byl financován českým Ministerstvem práce a sociálních věcí (Jakoubek a jeho tým se očividně nerozpakuje užít termín „romský“ v případě, že se jedná o možnost získat finanční prostředky), jehož hlavními cíli bylo kromě jiného „... vypracovat a na sedmi lokalitách pilotně ověřit analytický model, který by umožnil interpretovat prostředí sociálně vyloučených enkláv v České republice: ... (4) z hlediska možností překonávat současné dezintegrující tendence a přispívat k sociální soudržnosti české společnosti při uchování vnitřní diverzity sociálního (sociokulturního) prostoru“ (Centrum aplikované antropologie a terénního výzkumu, 2005). Člověk by se divil, jak může někdo, kdo tak intenzivně zdůrazňuje vědeckou legitimitu své práce, zároveň vést projekt v oblasti sociálního managementu.

Jinde zase Jakoubek detailně vysvětluje svůj nesouhlas s uznáním Romů jako etnické skupiny (Jakoubek, 2008). Tento názor je založen na přesvědčení, že multikulturalismus, nacionalismus a „etnopolitika“ jsou jedno jako druhé špatné a především nejsou ničím, na čem se podílí česká mainstreamová společnost. Jakoubkovo krédo můžeme najít na obalu jeho předchozí knihy: „Naivní víra, že kultury všech marginálních skupin jsou pro naši kulturu a stát obohacením, se ukazuje jako lichá. Základní principy některých z nich hrozí naší kulturu a její hodnoty zničit a rozvrátit ... To platí zejména v oblasti lidských práv, které jsou jedním z úhelných kamenů evropského kulturního dědictví. Tradice a zvyklosti, které jsou s nimi v rozporu, se musí těmto právním a civilizačním normám přizpůsobit a podřídit. Koncepce bezbřehé xenofilie znamená jistou cestu do pekel...“ (Jakoubek, 2004). Nedávno Jakoubek souhlasně citoval C. W. Watsona: „... multikulturalismus a nacionalismus – a dodejme ještě etnopolitika – jsou navzájem nebezpečně propojené, a to přesto, že multikulturalismus se obvykle považuje za programový protiklad

nacionalismu“ (Jakoubek, 2008: s. 159) Jakoubkova vize multikulturalismu kromě jiného zahrnuje dokonce i cíle amerického hnutí za lidská práva (Jakoubek, 2008: s. 157-158).

Kromě toho, jako i jinde, se Jakoubek nenamáhá citovat obrovské množství klíčových poznatků nově vydané vědecké literatury na téma nacionalismus a raději se spokojí se zmíněním několika vybraných jmen. Podle Barši Jakoubek jednak vůbec nepochybuje o občanském charakteru českého státu, a zároveň nechápe, jaké se v multikulturalismu skrývá riziko: „Budeme-li spolu s Jakoubkem automaticky předpokládat občanský charakter české většinové společnosti, pak se vydáváme v nebezpečí, že budeme jménem asimilace do univerzálních občanských hodnot ve skutečnosti asimilovat menšiny do partikulárních hodnot etnického češství“ (Barša, 2005: s. 8-9).

Jan Jařab, v současné době člen kabinetu Generálního direktorátu pro zaměstnanost a sociální věci při Evropské komisi, který v minulosti zastával různé funkce v české vládě, uvádí, že: „Kromě toho neoprávněně, dokonce se dá říct až lživě, podněcuje ve svých čtenářích názor, že státní peníze jdou hlavně na podporu romských elit a jejich falešné kulturní akce, což není v žádném případě pravda. Více než 60 milionů korun je nyní vyhrazeno na sociálně definované projekty, zatímco Muzeum romské kultury a periodika dostávají okolo 10 milionů. Navíc, v rámci intenzivní propagandy, se společnost Člověk v tísní ohání termíny ‚etnicita‘ versus ‚profesionalita‘ takovým způsobem, že každému musí být jasné, že jediní opravdoví profesionálové jsou bílí (a jsou samozřejmě z Člověka v tísní)“. Jařab si také všímá Jakoubkovy „útočné rétoriky ... Jakoubek si přivlastňuje roli hrdého bojovníka proti establishmentu a politické korektnosti, což je poněkud k smíchu, protože podle jeho koncepce je oním establishmentem očividně Milena Hübschmannová a Karel Holomek“ (Jařab, 2007).

Bylo by určitě lákavé oddělit strukturální antropology Budilovou a Jakoubka na straně jedné a Budilovou a Jakoubka, kteří haní multikulturalismus, útočí na romské aktivisty, pošklebují se „romologům“ a povzbuzují v české veřejnosti názor, že „Cikány“ je třeba zachránit před sebou samými. Problém je, že ani samotní Budilová a Jakoubek se příliš nesnaží své četné role oddělit. *Cikánská rodina a přibuzenství* tyto role nepřiměřeně míchá, čímž – možná nenávratně – poškozují tu první. Budilová a Jakoubek by tyto role zřejmě nepovažovali za neslučitelné, protože každá je neoddelitelnou součástí širšího politického projektu, který – jak poznamenává Barša – je soustředěn okolo silných asimilacionistických snah s vlivnými politickými konexemi (Barša, 2005: s. 4). Antropologie si zasluhuje něco lepšího.

Claude Cahn¹

z anglického originálu přeložila Eliška Vránová

Odkazy na překlady a/nebo přetisky původních článků

COHN, Werner. 1973. *The Gypsies*. Philippines: Addison-Wesley Publishing Company.

GAY Y BLASCO, Paloma. 2002. Gypsy/Roma diasporas. A comparative perspective. *Social Anthropology*. 10. 2: 173-188.

HORVÁTOVÁ, Emilia. 1964. *Cigáni na Slovensku. Historicko-etnografický náčrt*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied: 324-354.

1 Claude Cahn pracoval pro Evropské středisko pro práva Romů (ERRC) a angažoval se v dalších rámcových projektech zabývajících se otázkami práv Romů. Je také autorem několika studií na toto a související témata. Korespondenční adresa: 10, rue de la Gare, 01710 Thoiry, Francie. Email: <claudecahn@gmail.com>.

- MARTIN, E., GAMELLA, J.F. 2005. Marriage practices and ethnic differentiation. The case of the Spanish Gypsies (1870-2000). *The History of the Family*. Volume 10, Issue 1: 45-63.
- MARUSHIAKOVA, Elena. 1999. Ciganskata grupa i ravitiето na ciganskija etnos. In *Seminar: aspekti na etnokulturnata situacija v Bulgarija i na Balkanite*, 21-23 Fevruari 1992. Sofia: Centar na izsledavane na demokracijata, Fondacija Friedrich Naumann: 75-82.
- OKELY, Judith. 1975. The Family, marriage and kinship groups. In Adams, B., Okely, J, Morgan, D., Smith, D. 1975. *Gypsies and Government Policy in England*. London: Heinemann Educational Books, Ltd.: 55-88.
- SAN ROMÁN, Teresa. 1975. Kinship, marriage, law and leadership in two urban Gypsy settlements in Spain. In Rehfish, F. (ed.). *Gypsies, Tinkers and other Travellers*. Elsevier: 169-199.
- TCHERENKOV, Lev and Stéphane LAEDERICH. 2004. Social structures in Roma groups. In Tcherenkov, L., Laederich, S. 2004. *The Roma otherwise known as ... etc*. Vol. 1. History, Language and Groups. Basel: Schwabe Verlag.
- WILLIAMS, Patrick. 1984. *Mariage tsigane. Une cérémonie de fiancilles chez les Rom de Paris*. Paris : L'Harmattan/Selaf: 284-295.

Odkazy

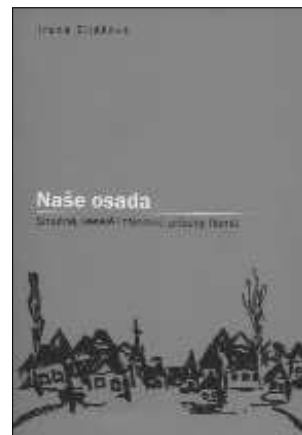
- BARŠA, Pavel. 2005. Konec Romů v Česku? Kacířské eseje plzeňských antropologů. *Politologický časopis* 1/2005. Taktéž k dispozici: http://www.varianty.cz/download/pdf/texts_8.pdf (z 2. března 2009).
- BROWNE, K.D., HAMILTON-GIACHRITIS, C.E., JOHNSON, R., OSTERGREN, M. 2006. The Overuse of institutional care for young children in Europe. *British Medical Journal*. 332 (25/02/06): 485-487.
- BUDILOVÁ, L., JAKOUBEK, M. 2005. Ritual impurity and kinship in Gypsy osada in eastern Slovakia. *Romani Studies* 5, Vol. 15, No. 1: 1-29.
- BUDILOVÁ, L., JAKOUBEK, M. 2006. Kinship, social organisation and genealogical manipulations in Gypsy osadas in eastern Slovakia. *Romani Studies*. Vol. 16, Issue 1: 63-82.
- Centrum aplikované anthropologie a terénního výzkumu. 2005. Dlouhodobý stacionární terénní výzkum sociálně vyloučených romských komunit (HS 108/03). Období realizace: 2004/05. Zadavatel: MPSV. Řešitel: Mgr. Tomáš Hirt, PhDr. Marek Jakoubek, Ph.D. <http://www.caat.cz/vyzkumy-a-analyzy/realizovane-projekty/84-dlouhodobystacionarni-terenni-vyzkum-socialn-vylouenych-romskych-komunit-hs-10803> (z 3. března 2009).
- European Court of Human Rights. 2006. Chamber Judgment in Wallová and Walla v. Czech Republic. application no. 23848/04. 26. října 2006.
- JAKOUBEK, Marek (ed.). 2008. *Cikáni a etnicita*. Praha: Triton.
- JAKOUBEK, Marek. 2004. *Romové – konec (ne)jednoho mýtu. Tractatus culturo(mo)logicus*. Praha: Socioklub.
- JAKOUBEK, M., HIRT, T. 2004. *Romové: kulturologické etudy*. Plzeň: Aleš Čeněk.
- JAKOUBEK, M., PODUŠKA, O. 2003. *Romské osady v kulturologické perspektivě*. Brno: Doplněk.
- JARAB, Jan. 2007. Integrovaní Romové jsou taky Romy. *Romano Hangos*. ročník 9, číslo 7. 16 April 2007. Taktéž k dispozici: http://www.romanohangos.cekit.cz/clanek.php?id_clanek=1629 (ze 4. března 2009).
- Veřejný ochránce práv. 2005. Závěrečné stanovisko veřejného ochránce práv ve věci sterilizací prováděných v rozporu s právem a návrhy opatření k nápravě. Sp. zn.: 3099/2004/VOP/PM a násl. V Brně dne 23. 12. 2005.

Irena Eliášová

Naše osada

Krajská vědecká knihovna v Liberci, Liberec 2008, 167 s.,

ISBN 978-80-85874-44-0

Irena Eliášová sa narodila 3.mája 1953 v rómskej osade v obci Nová Dedina na juhozápadnom Slovensku. V desiatich rokoch sa s rodičmi presťahovala do Chrastavy pri Liberci. Základnú školu navštevovala striedavo na Slovensku a v Čechách, pretože rodičia cestovali za prácou a na jeseň sa zase vracali na Slovensko. Irena Eliášová už odmlada tvorila a venovala sa písaniu. Ešte na Slovensku jej vyšlo niekoľko poviedok a básní v časopise Svet socializmu. V roku 1993 založila v Liberci rómsky súbor piesní a tancov, kde sa okrem iného hrali aj jej vlastné scény.

Autobiografická kniha Naše osada je jej prvá knižná publikácia, za ktorej ukážku bola v roku 2007 ocenená Obcou spisovateľov v literárnej výzve na téma Cikáni-Romové. Úryvok sa stal súčasťou knihy poviedok o Rómoch s názvom *Devla, devla!*¹ Napísať knihu bolo jej najväčším snom a ako sama hovorí: „*Je to môj malý protest vůči těm, kteří o nás Romech mluví jen negativně a vidí nás ve velmi špatném světle.*“

Príbehy, s ktorými nás autorka oboznamuje, vychádzajú z jej spomienok na detstvo strávené v rómskej osade. Hlavnou hrdinkou a súčasne rozprávačkou príbehu je deväťročná, veľmi bystrá ale neposedná, Gužka Putáčka, ktorá spolu so svojím sedliackym kamarátom Čikom prežíva po dobu jedného roku nejedno veselé dobrodružstvo. Okrem podnetného prostredia rómskej osady majú vplyv na formovanie humorných scénok i štyri ročné obdobia a rôzne životné udalosti v osade, ako sú Vianoce, Veľká noc, svadba, pohreb, narodenie dieťaťa...

Podobne ako väčšina rómskych autorov, ani Eliášová sa nevyvarovala popisu svojej osady ako idylického miesta, plného krásnej prírody a harmonickej rodiny. Autorka však zvolila vtipnú a odľahčenú formu, odrážajúcu jej vlastný životný optimizmus. A tak dielo nakoniec nevychádza ako nostalgické spomienkové rozprávanie.

Dielo o 164 stranách nemôžeme charakterizovať ako poviedku, ale k tomu, aby mohla byť „Naše osada“ vnímaná ako román, mu chýba väčšia psychologická hĺbka, detailnejšie rozpracovanie charakterov postáv, rozvíjanie vedľajších dejov a ich vzájomná previazanosť. Na druhej strane je možné poznať, že autorka je skúsená a hlavne zábavná rozprávačka historiek, čo sa pekne odzrkadľuje v tempe a svižnosti príbehu.

1 Anotaci knihy *Devla, Devla! Básně a povídky o Romech* otiskl časopis *Romano džani ben* v čísle *Jevend* 2008., pozn. red.

Charakteristickým prvkom tohoto diela je jeho jazyk, s ktorým sa autorka pustila do menšieho experimentu. Cestovanie a život v Čechách a na Slovensku a samozrejme autorkin život v rómskej osade, sa odráža v jazykových prejavoch jednotlivých postáv i rozprávání hlavnej hrdinky. Priama reč je v nárečovej slovenčine, rozprávanie v češtine a niektoré piesne či repliky sú v rómčine s príslušným prekladom. V užívaní jednotlivých jazykových vrstiev je možné v zásade spozorovať pravidelnosť, ale nezriedka dochádza k ich vzájomnému prelínaniu, čo v edičnej poznámke editori prisudzujú prirodzenému a autentickému prejavu a ponechávajú ho ako osobný jazykový štýl autorky. Hoci nie každému čitateľovi môže táto forma vyhovovať, dielu sa nedá voľba a štýl jazyka vzhľadom k osobnosti a životným skúsenostiam autorky vytýkať.

Čo však plynulosť textu môže do značnej miery narušiť, je jeho editorská stránka. Vysvetlivky sú nejednotné a neprehľadné, pod čiarou sú napríklad vysvetľované nespisovné slová v slovenčine, ktoré sú spravidla pre českého/slovenského čitateľa zrozumiteľné (napr. *spravedlivo* ? *spravodlivo*), zatiaľ čo niektoré dialektové výrazy nie sú vysvetlené vôbec (napr. *ancijáša*). Rómske slová a vety sú vysvetľované hneď v zátvorkách, pričom toto pravidlo je zachovávané aj pri slovách, ktoré nie sú rómskeho pôvodu a bežne sa užívajú v majoritnom jazyku (napr. *paprikáš* – *brambory na paprice*). Ďalší prvok, ktorý by mohol byť vytknutý predovšetkým editorom, ktorých mimochodom na edícii pracovalo celkom päť, je gramatická stránka publikácie, obzvlášť slovenskej a rómskej časti. Okrem častých preklepov (napr. *páčl*) môžeme i pri rýchlom prelistovaní objaviť hrubé gramatické chyby v slovenčine (napr. *tý ľudia*) a rómčina, objavujúca sa v drtivej väčšine rómskej literatúry v ustálenej písanej podobe, nebola z gramatického hľadiska podrobená úpravám vôbec. U textov piesní, ktoré sú jak v rómčine tak v češtine, by bolo vhodné odlišiť jazykový predel aspoň graficky.

Celkový dojem z publikácie *Naše osada* od Ireny Eliášovej je však veľmi pozitívny. Jej rozprávačský štýl je prostý a preto ľuďom blízky, je svieži i hrejivý na duši. Dúfajme, že román, ktorý autorka tohto času pripravuje, bude nelen ďalším obohatením literárneho fondu pôvodných rómskych autorov, ale aj po stránke editorskej jej bude venovaná patričná pozornosť, aby tá nebola na úkor kvality jej diela.

Renata Berková

Ukážka z knihy *Naše osada*

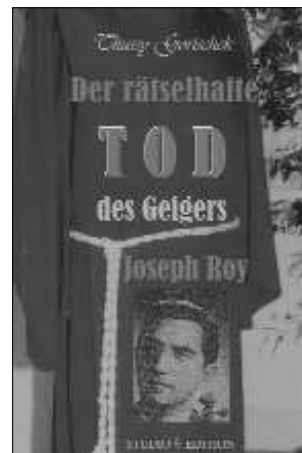
„Mama, som doma, máme čaj?“ zdravím naše a sundávam ze sebe mokrý kabát. Jak jsem sundala čepici, všichni naráz strnuli, mladší sourozenci ječeli, jak kdyby je na nože brali anebo viděli strašidla, první z nich se probírala mamička. „Bože dieťa, čo sa s tebou porobilo, čo sa stalo, kto ti to spravil?“ strachem celá bez sebe mi jezdila rukama po vlasech. „Však ona ti zošedivela, Marka,“ křičí tetka Eča, „dievča azda videlo mrtvolu a hlava jej zbiehala zo strachu!“ „Teraz cez deň, veď mŕtvolky chodia iba v noci,“ odporuje mamička. Nenechaly si nic vysvětlit. Verka vyvrátila verzi o strašidlech, když prohlásila: „Veď ona si farbila vlasy na blond!“ To neměla, to nemusela říkat! V tu ránu mamička vyskočila a začala mě mydlit hlava nehlava. Vřískala jsem tak, že by se probudila i Šípková Růženka z pohádky, a mamička přitom vykřikovala: „Neviem, čo už mám s ňou robiť, vystrája samé somariny, nášho farára skoro zabila, chudáčik, celý týždeň sral, dobre že neumrel, ešte šťastie, že sa nedozvedel pravdu, mohli by ma aj zavrieť, dá ma ešte do árešta, aj otca. No pozri na ňu, môže strašiť všetké deti v osade, čo v osade, v celej dedine!“ Velký křik přilákal skoro všechny sousedy z osady, nahrnuli se do naší malé kuchyňky, tam nastal vískot, smích a holky ani nemluví, ty se směly a přitom si neodpustily poznámky: „Gužka, tá je strašná ako diabol, v ktorých novinách to videla, aby čierni mali blond vlasy!“

Thussy Gorischek

**Der rätselhafte Tod des Geigers Joseph Roy
(1920-1956)**

(Záhadná smrt houslisty Josepha Roye (1920-1956))

Studio Edition Pachla, Graz 2008, 272 s., ISBN 978-3-902522-12-2

Kniha má výstižný podtitul: Kriminálně historická objevná cesta za velkým talentem z cikánského národa, který díky dobovým okolnostem nemohl uniknout svému osudu. Po předmluvě, v níž autorka objasňuje užívání některých pojmů v knize, následuje obsáhlá předkapitola, ve které popisuje propojení svého života s osudem hudebníka Josepha Roye. Vyrůstala ve městečku Leoben, kde žili i jeho rodiče, a tak se o něm poprvé dozvídá už coby patnáctiletá a s různými střípky z jeho života je dále konfrontována až do okamžiku, kdy si s manželem otevřeli vydavatelství zaměřené na literaturu s hudební tematikou. A ona se rozhodla osudu talentovaného houslisty věnovat naplno. Kniha je výsledkem jejího dlouhodobého pátrání po dobových dokumentech a výpovědích osob, které s Josephem Royem nebo jeho rodinou přišly do styku. Popisuje překážky, které jí někteří kladli do cesty, a text doplňuje i nespočtem dobových dokumentů, korespondencí a fotografií.

Joseph Roy se narodil 8. května 1920 ve Štýrském Hradci. Jeho rodiče se seznámili v Leobenu, kde Josephův otec Vincenc Roy hrál tehdy se svou cikánskou kapelou v hostinci. Matka Josepha Roye pocházela z velmi skromných poměrů, narodila se v roce 1899 v Donawitzu, kde byl její otec dílenským mistrem v místní ocelárně. Když se jí narodil hudebně talentovaný syn, nebylo pro ni vůbec snadné mu zajistit kvalitní výuku hry na housle. Základy houslové hry malý Joseph dostal od svého otce, primáše cikánské kapely. Systematicky se hře na housle začal učit ve svých 5 letech, v roce 1925, kdy už pomalu začínala v Rakousku narůstat hospodářská krize, která vyvrcholila v roce 1929. Rodina na tom finančně nebyla dobře, a navíc v roce 1933 v sousedním Německu, kde do té doby Josephův otec se svou kapelou vystupoval, převzal moc Hitler. Přesto se Josephově matce podařilo, aby její hudebně nadaný syn začal chodit na gymnázium. Ve 14 letech se pak začal studiu hry na housle věnovat cele, nejprve ve Štýrském Hradci a později ve Vídni.

Autorka knihy studovala dříve na vídeňské hudební akademii a byla shodou okolností žákyní profesora Morawce, jenž před válkou učil i Josepha Roye. Od jednoho z žáků svého profesora a od romských spolužáků, jejichž rodiny pocházely převážně z Maďarska, se autorka dozvěděla další informace o osudu Josepha Roye. Ten si při studiu na vídeňské hudební akademii kvůli své neutěšené finanční situaci přivydělával hraním v operním orchestru i hraním

jazzu v různých lokálech. Z hlavních předmětů měl vždy výborné známky, v těch ostatních byly jeho studijní výsledky slabší. Po nocích hrál, přes den cvičil na nástroj a studoval.

Po nástupu nacistického režimu musel Joseph Roy jako „cikánský míšenec“ zanechat studií. Podle záznamů ze školní matriky studoval na vídeňské Státní akademii v letech 1937-1940, ve školním roce 1947/48 byl však opět ke studiu přijat. Autorka knihy se od jeho bývalých kolegů navíc dozvěděla, že v roce 1937 byl, tehdy sedmnáctiletý Joseph Roy, přijat do orchestru Vídeňské státní opery a v letech 1941, 1942 a 1947 vystupoval jako sólista s Vídeňskou filharmonií. Možnost sólově vystupovat i přes zákaz studia si autorka vysvětluje intervencí nějaké vysoce postavené osobnosti nebo pomocí organizace *Kraft durch Freude*.

V roce 1947 vyhrál Joseph Roy soutěž Fritze Kreislera. Zároveň mu byly vídeňským houslařem, jako dlouhodobá výpůjčka, poskytnuty housle italské výroby. Obdobné výpůjčky od bohatých sběratelů byly poskytovány výhradně výtečným a nadějným hudebníkům.

Zprávy o dalším osudu Josepha Roye se však rozcházejí. Podle jedné novinové zprávy odjel po válce Joseph Roy do San Salvadoru v Jižní Americe, aby vyučoval hře na housle v mistrovské třídě tamější hudební akademie. Nesnášel však místní podnebí, onemocněl a vrátil se domů. Další zprávy se už týkají úmrtí Josepha Roye. Jisté je, že zemřel v roce 1956, okolnosti jeho skonu jsou však neobjasněné. Vídeňský deník *Die Presse* přinesl 10. března 1956 krátkou zprávu, že 9. března spáchal v kolumbijském Cali sebevraždu vídeňský houslista. Oběsil se v jednom klášteře.

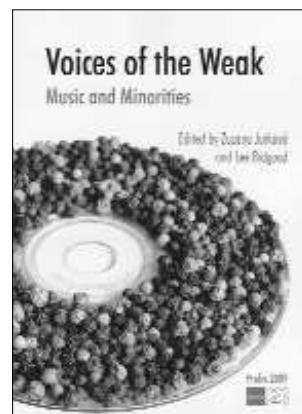
Autorka se od údajného pracovníka kolumbijského velvyslanectví dozvěděla jinou verzi, podle níž byl Joseph Roy kolumbijskými úřady oficiálně pozván ke koncertování a také, aby zde působil coby učitel hudby. Pozvání přijal a odcestoval se svou matkou a snoubenkou, která ho na koncertech doprovázela na klavír. Při přistání letadla na letišti v městě Cali byl však Joseph Roy, podle slov pracovníka velvyslanectví, nalezen oběšený na toaletě letadla.

Thussy Gorischek se pozastavuje nad tím, že se hudebník, který získal první cenu v Kreislerově soutěži, nemohl uplatnit jako pedagog na některé rakouské konzervatoři. Verzi o sebevraždě nevěří. Uvádí, že kopie úmrtního listu je notářsky ověřena, ale podpis notáře je nečitelný. Joseph Roy přiletěl do Cali se svou matkou a se svou snoubenkou. Obě šokované ženy, neovládající místní jazyk, zřejmě verzi o sebevraždě uvěřily. Není známo, že by rakouské velvyslanectví nechalo provést podrobné vyšetření případu. Obdobně nevyšetřena zůstává i smrt matky Josepha Roye, která byla rok po smrti svého syna nalezena – taktéž oběšená – ve svém vídeňském bytě.

Alena Smutná

Zuzana Jurková a Lee Bidgood (eds.)
Voices of the Weak. Music and Minorities.

Slovo 21, Praha 2009, 250 s., ISBN 978-80-254-4095-7

Vznikla nová knížka na důležité, u nás málo mapované téma: *Voices of the Weak. Music and Minorities*. Hudba menšin, tedy relativně slabších skupin obyvatelstva v rámci státního nebo územního celku, například menšin romských.

Sborník je otiskem dvaadvaceti referátů z mezinárodní konference, která proběhla u příležitosti festivalu romské kultury *Khamoro* v Praze v květnu 2009. Knihu vydalo občanské sdružení Slovo 21 ve spolupráci s Fakultou humanitních věd Karlovy univerzity. Texty jsou v angličtině, editovali je Zuzana Jurková a Lee Bidgood. V závěru knihy nalezneme portréty jednotlivých přispěvatelů.

Přílohou knihy je CD s 18 tracky terénních dokumentárních, často pochopitelně technicky nepříliš dokonalých záznamů. Vztahují se ke konkrétním referátům, které byly prezentovány během konference. Ve zvukových ukázkách jsou zastoupeny příklady romské hudby z oblasti polských Karpat a Ukrajiny, hudby arménské menšiny v Ukrajině a dále hudby k tématu obrazu cikánů v post-romantické vážné hudbě (Ravel, Enescu).

Sborník je uvozen statí editorky Jurkové, která nastínila stěžejní body vývoje české etnomuzikologie a stručně roztříbila následující statě. Stěžejním příspěvkem konference i sborníku byla studie amerického etnomuzikologa českého původu Bruna Netla. Nettle polemizuje s ustálenými náhledy na problematiku menšin a opírá se často o práce slovenského badatele Oskára Elscheka: menšin je mnoho typů a stejně tak existuje i množství způsobů, jak je klasifikovat. Menšinou se skupina lidí může stát například migrací k většině (USA) nebo opačným postupem, oklopením imigrující většinou (Aboridžinci v dnešní Austrálii). Své závěry Nettle zobecňuje především prostřednictvím vlastních zkušeností z oblastí severní Ameriky, z Íránu a v neposlední řadě je demonstruje i na příkladech z českého prostředí (zejména vůči Rakousku – Uhersku a Německu).

Svanibor Pettan z Lublaně a Lasanthi Manaranjanie Kalinga Dona ze Sri Lanky společně porovnávají situaci menšin v konfliktních oblastech Kosova a na Sri Lance. V obou teritoriálně vzdálených případech nacházejí společné prvky: projekci současných konfliktů do národních mýtů, otázky, kdo patřil k prvním obyvatelům daného území, a etnický podložený územní nárok, strach ze ztráty vlastních území, politická zneužívání dlouhodobých etnických animozit, deklarovaná nemožnost a neschopnost budoucí mírové koexistence. Raději než o „odlišnosti“, hovoří autoři o „zkříženosti“, „smíšenosti“ („cultural hybridity“). Z jiného úhlu pohledu, z pozice konkrétního hudebníka Lasse Martensona, který je příkladem ve Finsku žijícího Švéda, toto pojetí rozvinul i finský badatel Johannes Brusila. Finsko je

vedle sousedního Švédska národem minoritním, avšak Švédové, žijící ve Finsku, jsou v tomto kontextu rovněž menšinou, tvoří-li pouze 5,5 % finské populace.

Jádrem sborníku jsou statě, pojednávající o vybraných konkrétních reprezentantech méně známých lokalit nebo etnických skupin, které se různým způsobem odlišují od svého okolí. V mnoha případech jde o romské subetnické skupiny, ať již v Norsku (referát trojice Barthelemy, Jenssen a Koltveit), v Bulharsku (autorka Lozanka Peycheva) nebo v Polsku (Monika Janowiak-Janik). Knížka je tak i cenným souhrnem faktografického materiálu k různým evropským lokalitám i konkrétním hudebníkům nebo formacím.

Velké množství článků se dotýká historických i aktuálních otázek kulturní politiky ve vztahu k národnostním menšinám a jejich kultuře. Ivanka Vlaeva ze Sofie popisuje snahy o záchranu a vývoj tureckých tradic v kontextu bulharské společnosti. Podobným způsobem její krajan Ventsislav Dimov uchopil problematiku Romů v rámci bulharského hudebního průmyslu od konce 2. světové války do roku 1989. Jiná sofijská etnomuzikoložka, Rosemary Statelova, si vybrala téma Srbů v Německu: rozhlasové vysílání v hornolužickém jazyce. Angela Rodel z Kalifornie naproti tomu zkoumala situaci bulharských hudebníků v Besarábii (v oblasti na pomezí mezi Moldávií a Ukrajinou). Jiná Američanka, Sonia Seeman, studovala důsledky politických změn na praxi a dynamiku vzájemných vlivů v oblasti turecké romské hudby a tance.

Jak je vidět, téma národnostní menšiny a hudby je možno pojímat z nejrůznějších hledisek. K důležitým hlediskům, která jsme ještě nezmínili, jistě patří i hledisko archivní. Gerda Lechleitner z vídeňského Phonogrammarchivu analyzovala na dvou vybraných příkladech mechanismy vztahu kulturní politiky s hudební praxí a její reprezentací. Dva články pak dokreslují různé způsoby vidění minoritní populace „zvenčí“: Speranta Radulescu z Rumunska zkoumala zvukové ztvárnění romské tematiky v post-romantické vážné hudbě a Aleksandra Markovič z Amsterdamu pojednala o obrazu Romů v hudbě Gorana Bregoviče.

Sborník referátů obsahuje drobné chyby, např. na s. 8 zůstalo české „viz“ namísto anglického výrazu nebo na s. 19 chybí odkaz Cohen (1981) příslušná položka v soupise literatury. Sborník na více místech deklaruje nové chápání pojmu menšina. A je jistě pravdou, že namísto tradičně popisovaných výkladů na základě rasy, jazyka nebo náboženství může jít o mnohem větší množství vyhraněných skupin, které se identifikují pomocí různorodých kritérií. Navzdory těmto deklaracím však ve sborníku jiné pohledy chybí a okruh témat se tak opět točí kolem tradičních otázek národnostních. Až na malé výjimky (témata „hudba ve vězení a svoboda“ nebo „rasa a gender v hardcore rapu“) zde chybí hledisko generační, sexuální orientace, zdravotního postižení a podobných vymezení. Chybí tak i propojení s otázkami speciální pedagogiky a psychologie a dalších pomezních disciplín. Titul knihy by namísto obecného vyznění měl již naznačit konkrétnější zaměření.

Zmíněné výhrady nesnižují přínos publikace, která je cenným příspěvkem k vytčenému tématu, zajímavou sumou názorů dvaadvaceti odborníků z různých částí světa a stojí rozhodně za uvolnění místo v knihovně všech, kteří se zabývají etnickou hudbou či problematikou národnostních menšin.

Aleš Opekar

Václav Miko

Sto romských osobností

Nová forma, 2009, 143 s., ISBN: 978-80-87313-03-9

V únoru roku 2009 se v romském národnostním tisku objevila krátká upoutávka na knihu Václava Mika *Sto romských osobností*. Jde o velice zajímavý počín, který by neměl zůstat bez povšimnutí. Jednak proto, že obdobná publikace je v České republice již dlouho vyhlížená, ale také proto, že samotný proces výroby této knihy vykazuje nesmírnou píli a entusiasmus autora. Dá se říci, že kniha *Sto romských osobností* autora Václava Mika je odpovědí všem těm, kdo tvrdí, že sami Romové nemají na vlastní etnoemancipaci zájem.

Václav Miko vybral 99 osobností z celého světa hlásících se k romským kořenům, nebo jsou jim tyto přisuzovány, a sepsal o nich krátké životopisné portréty. U mladé výtvarnice, Šárky Češkové, si pak nechal překreslit fotografické portréty ilustrující jednotlivé životopisy. Nutno dodat, že – pravděpodobně díky nedostatku předloh – si nejsou všechny osobnosti podobné a některé kresby nejsou k zobrazeným právě lichotivé. Knihu Václav Miko vydal u společnosti Nová forma, s.r.o., která se snaží být alternativou ke klasickým nakladatelstvím. Jak uvádějí její webové stránky, stačí zaslat návrh obálky, text knihy a do deseti dnů obdrží autor na dobírku hotovou publikaci. Náklad knihy není distribuován přes knihkupeckou síť, lze si ji však objednat v internetovém obchodě zmíněné společnosti.

Takovýto snadný způsob vydání knihy zní jako pohádka, která se však snadno může změnit v tragikomedii, když pomyslíme, že tímto způsobem vydaná kniha neprojde rukama redaktora, korektora, grafika a mnohých dalších. Tyto profese se na standardní přípravě knihy nepodílejí bezdůvodně a jejich absence při přípravě knihy *Sto romských osobností* je, bohužel, velmi citelně znát. Jednotlivé portréty vykazují celou řadu jazykových nedostatků, od stylistické roviny až po gramatické chyby a překlepy. Koncept knihy je nedořešený a nepřehledný. Jednotlivé portréty osobností z různých zemí světa, různých profesí a různého věku jsou řazeny zcela náhodně, chybí např. i abecední seznam jmen, který by v publikaci alespoň částečně usnadnil vyhledávání. Typografické přehmaty jsou pak už jen nepatrným detailem.

Byla by však škoda kvůli těmto formátovým nedostatkům knihu zavrhnout. Podoba knihy vypovídá spíše o způsobu podnikání společnosti Nová forma. Společnost se zříká zodpovědnosti vůči autorům a nijak je neupozorňuje, že proces vydání knihy nespočívá jen v samotném tisku napsaného textu.

Kniha *Sto romských osobností* zaplňuje zcela jistě bílé místo na českém knižním trhu. U některých „romských“ osobností je samozřejmě diskutabilní jejich zařazení do publikace na základě např. romského původu jednoho z pra-

rodičů. Ale v každém případě kniha nabízí potřebnou protiváhu k negativnímu stereotypnímu obrazu Romů v médiích. Ukazuje, že Romové mají nejen v České republice, ale v celosvětovém měřítku řadu osobností působících ve všech oborech lidské činnosti. Výčet osobností v knize je velice pestrý, od jmen, která mnohé čtenáře překvapí jako např. bývalý prezident USA Bill Clinton, misionářka Matka Tereza, zpěvák Elvis Presley nebo lékař a fyziolog August Krogh, až po romské osobnosti, které se do povědomí společnosti už dostaly, jako např. hudebník Django Reinhardt, politik Ing. Karel Holomek, režisér Tony Gatlif nebo hudebník Harri Stojka. Autorovi patří dozajista uznání, že shromáždil takové množství informací a knižně je vydal. Je škoda, že se kniha díky absenci na knižním trhu nedostane k širší čtenářské obci. Na druhou stranu pro již zmíněné formátové nedostatky, bohužel, není moc využitelná např. ve školství, kde by se práce s ní přímo nabízela. Nezbyvá než doufat, že se titul stane inspirací pro sepsání dalšího díla o romských osobnostech, ve kterém nebudou chybět ani zde opomenuté osobnosti jako např. literáti Vlado Oláh, Margita Reiznerová, Tera Fabiánová, hudebníci Rinaldo Oláh a Ján Berky Mrenica nebo lékař a politik Ján Cibula.

Eva Zdařilová

Street Sounds 2008 na Django Festu 2008

CD. Vydalo Společenství Romů na Moravě

Zdá se mi skoro nemožné napsat něco konzistentního a jasného o albu ze soutěže romských amatérských muzikantů (navíc ještě soutěže, jejímž cílem je jednak „integrace romské menšiny a majority skrz hudební oblast“, jednak „pomoc mladým začínajícím talentům a propagace romské kultury a hudby“ – viz stránky Street-sounds.cz), na kterémžto albu jsou zároveň tři známé profesionální hudební skupiny. A to se soutěží ve čtyřech kategoriích: Hip hopu, Jazzu a funky, Tradiční romské hudbě a v Taneční kategorii.

Čím začít a o co vlastně jde? Hodnotíme, jak ta která skladba nebo skupina přispívá k integraci? A co vlastně k integraci přispívá? Jazyk? (Texty tu jsou především romské, ale také české a anglické.) Obsah textů? Nebo jde hlavně o to, jak dobří jsou muzikanti? A jak v takovém případě srovnávat hip hop (kde se vlastně žádá „hudba“, tedy to, co člověk nejčastěji pod slovem hudba čeká, neozývá) se skladbami z kategorie Tradiční romská hudba (kde se „hudba“ ozývá, ale je zas dost těžké ji považovat za „tradiční“)?

Zvukově mimo ostatní kategorie stojí **Hip hop**, v níž vyhrálo trio G.O.D. Už z iniciál je zřejmé, o co půjde: tihle kluci jsou křesťané osloveni zřejmě nějakou charismatickou církví, rapují o té překvapivé změně pohledu na svět, která se jim udála. Rapují inteligentně (je mi ovšem trochu líto, že se skoro nikdy nerapuje romsky), jsou dobře sešraní, jejich zvukový podklad je subtilní v „Daru z nebe“ a působivě monumentální v „Šanci“. Možná v jejich textech občas uslyšíte nějaké křesťanské klišé. Není ale populární hudba plná klišé, a ostatně samotný rap převážně postavený na (vulgárních) klišé? A po pravdě řečeno, po obvyklé záplavě rapových vulgarismů se mi při poslechu G.O.D. nijak nestýskalo.

Nad dalšími kategoriemi jsem trochu zmatená. Za vítěze v kategorii **Jazz a funky** vybrala porota Veroniku Kačovou, která „chce lidem předávat romský zpěv a romskou kulturu“, a má v úmyslu se i jinak angažovat ve prospěch Romů (viz booklet). Doprovodná kapela (Cikne Čhave?) hraje většinou opravdu jazzově, ovšem zpěvaččin projev k takovému označení pasuje jen občas (scatování v „Devloro šun man“ na tom mnoho nemění).

Třetí soutěžní kategorií, která je na albu, je **Tradiční romská hudba**. Ale co to vlastně znamená? Sama bych si představovala přibližně to, co si Romové předávali (=tradovali) delší dobu, tedy hudbu před-, mezi- a krátce poválečných romských osad. (Ovšem zároveň bych se velice divila, kdyby zrovna tohle zpívali dnešní mladí Romové.)

Anebo tradice znamená prostě to, že často a s radostí hrají, a zapracovávají do své muziky to, co jim zrovna přijde k uším. Přesně tohle platí o Street Boys. Podle příjmení lze soudit, že jde o příbuzné (což je velmi tradiční!), kteří hrají s vervou – ostatně jejich první písnička se jmenuje Bašaven. a nekalculují s lkavým zvukem houslí ani s jinými stereotypy. Líbí se jim příznávkový Mundbass, používaný v olašských čapáších (a pak třeba maďarskými Kalyi Jag). Z hudebního jazyka starších osadních písní je tu jen málo, ale možná je skutečná tradice něco mnohem hlubšího.

Tři nesoutěžící kapely jsou Terne Čhave, Alvik a Bengas. Jsou samozřejmě dobří. Docela dobře si umím představit, že třeba zrovna Street Boys, pokud vydrží, budou takovým Bengas za pár let šlapat na paty.

A jak to souvisí s integrací? Nejsem si úplně jistá, co přesně je zde slovem „integrace“ míněno. Celkem pěkná představa jsou pro mne puzzle: společnost, složená z dílků, z nichž každý má jiný tvar i vzor, ale pasují k sobě a vytvářejí smysluplný obrazec. A proces integrace je opracováváním dílků – ať jimi myslíme jednotlivé lidi, nebo celé skupiny – tak, aby k sobě pasovali/y. Muzikanti ze Street Sounds přesně tímhle procházejí: formulují svoje myšlenky a pocity a sdělují je ostatním. To je první krok vzájemnosti. A druhým je nepochybně to, že je lidi poslouchají. Dvojice muzikant – posluchač je klasickým integrujícím dvojčlánkem společnosti.

| Bubeník z kapely Bongáči, kteří v roce 2009 vyhráli soutěž Street-sounds v kategorii Tradiční romská hudba |

Foto: Renata Švidrnachová, Django fest, klub Fléda, Brno, 14.11.2009. |

Zuzana Jurková

Soutěž Street Sounds

Již od roku 2002 se koná v moravské metropoli Brně multikulturní festival Django Fest. Této hudební přehlídce se za osm let její existence účastnili slavní romští muzikanti v čele s Bengas, Terne Čhave, Gipsy.cz a Gulo Čar. Letošní ročník hostil světoznámý orchestr Cigánski Diabli, česko-jemensko-izraelské seskupení Al Yaman a brněnskou funky-jazzovou kapelu Make It Funky. Festival nesoucí název významného jazzového manušského kytaristy Django Reinhardta proběhl 14. listopadu 2009 v klubu Fléda a navštívilo jej přes 400 lidí.

| Dance The Yard, výherci Street-sounds v taneční kategorii |
Foto: Veronika Janků, Django fest, klub Fléda, Brno,
14.11.2009. |

Součástí Django Festu, organizovaném Společenstvím Romů na Moravě, je druhým rokem také soutěž pro mladé (nejen) romské talenty, Street Sounds. Zájemci se mohou přihlásit do čtyř kategorií: Tradiční romská hudba, Jazz a funky, Hip hop a Taneční kategorie. Účastnit se mohou Romové mladší 25 let nebo skupiny, v nichž je aspoň jeden člen romského původu nebo se věnují romské hudbě, a ještě nikdy nevydaly oficiální album. Každý soutěžící pošle několik nahrávek, které jsou zveřejněny na internetových stránkách www.street-sounds.cz, kde je hodnotí jak laická veřejnost, tak několik profesionálů. Tento rok porotu tvořili kytarista a zpěvák kapely Terne Čhave Gejza Bendig, zakladatel agentury Earth music a manažer Terne Čhave Dušan Svíba, etnomuzikoložka a vysokoškolská profesorka Zuzana Jurková a romský

hudebník se zkušeností ve světových hudebních souborech, saxofonista a fagotista Petr Kotiš.

V kategorii Tradiční romská hudba zvítězili v r. 2009 Bongáci, kteří působí při ZŠ Křenová v Brně; a jak sami říkají „hudba je to, co nás ve škole nejvíce baví.“ V kategorii Jazz a funky dostali nejvíc hlasů dva absolventi konzervatoře Jaroslava Ježka, Martina Balážová a Tibor Žida, z kategorie Hip hop pak kopřivnická parta Dežavu, kde rapuje Mário Mirga a tancuje (breakuje) Martin Nový. V taneční kategorii výrazně vynikli Dance the Yard.

Vítězové soutěže vystoupili na Django Festu a jejich nahrávky budou zařazeny na kompilaci Street Sounds 2009, spolu s nahrávkami skupin Cigánski Diabli, Al Yaman a Make It Funky.

Mnohem důležitější než účast na závěrečném koncertě je na celé věci skutečnost, že se mohou mladí účastníci soutěže věnovat tomu, co je baví – hudbě a tanci. Vidina vystoupení na jednom pódiu se slavnými romskými muzikanty je jistě velkou motivací. Díky tomu však také přípravy na soutěž vyplňují velkou část jejich volného času, ať již ho tráví v nízkoprahových klubech, školách anebo zkouší samostatně.

Tento projekt tedy do posledního puntíku splňuje cíl, kterým je, jak píší sami organizátoři, „integrace romské menšiny a majority skrz hudební oblast, stejně jako pomoc mladým začínajícím talentům a propagace romské kultury a hudby“.

Inka Jurková

Romano džaniben – jevend 2009

Časopis romistických studií

Tento časopis vychází díky finanční podpoře Ministerstva kultury České republiky.

Publikace byla financována hlavním městem Praha z Celoměstských programů na podporu aktivit národnostních menšin na území hl. m. Prahy pro rok 2009.

Vydává Romano džaniben

Ondříčkova 33, 130 00 Praha 3

tel.: 222 715 947, e-mail: dzaniben@email.cz, www.dzaniben.cz

bankovní spojení: 161582339/0300

Šéfredaktorka: Eva Zdařilová

Výkonní redaktori: Kari Kisfaludy, Pavel Kubaník, Helena Sadílková, Lada Viková,

Peter Wagner a Anna Žigová

Technická redaktorka: Eva Zdařilová

Redakční rada:

Mgr. Michael Beníšek; PhDr. Jan Červenka, Ph.D.; Mgr. Viktor Elšík, Ph.D.;

PhDr. Jana Horváthová; PhDr. Anna Jurová, CSc.; PhDr. Arne B. Mann, CSc.;

Mgr. Helena Sadílková; Mgr. Lada Viková; Dipl.-Phys. Peter Wagner; PhDr. Renata Weinerová, CSc.

Odborná poradní a konzultační skupina:

doc. PhDr. Stanislav Bohadlo, CSc.; Mgr. Pavla Čevelová; Dr. Christiane Fennesz-Juhasz;

Petra Gelbart, M.A.; Ass. Prof. Mag. Dr. Dieter Halwachs; PhDr. PaedDr. Karol Janas, Ph.D.;

doc. PhDr. Zuzana Jurková, Ph.D.; Bernard Leblon; Mgr. et Mgr. Petr Lhotka; Elena

Marushiaková, Ph.D.; Mgr. Marta Miklušáková; prof. Ctibor Nečas; doc. PhDr. Jiří Nekvapil, CSc.;

Mgr. Elvíra Němečková; Vesselin Popov, Ph.D.; Mgr. Lukáš Radostný

Sazba: Petr Teichman

Obálka: Daniela Kramerová

Tisk: PBtisk, Příbram

Produkci zajišťuje nakladatelství G plus G, s.r.o.,

Plavecká 14, 128 00 Praha 2

tel: 222 588 001, e-mail: gplusg@gplusg.cz, www.gplusg.cz

Náklad: 600 ks

Doporučená cena: 160 Kč

Roční předplatné: 320 Kč (včetně poštovného a balného)

ISSN 1210-8545

Evidenční číslo podle tiskového zákona: MK ČR E 6882

Nevyžádané rukopisy a fotografie se nevracejí. Obsah zveřejněných polemických článků nemusí být totožný se stanoviskem redakce. Podávání novinových zásilek povoleno

Ředitelstvím pošt Praha č.j. NP 1360/1994 ze dne 24.6.1994.